

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ ВИРОБНИЦТВА

Визначено найважливіші проблемні питання, пов'язані з відходами, що склалися як в Україні, так і за її межами

Постановка проблеми: життя та діяльність людей супроводжується утворенням великої кількості відходів. Звалища навколо міст займають величезні площі. У результаті чого утворюються отруйні речовини, які надходять у воду, атмосферу, тому важливим аспектом діяльності кожного підприємства чи підприємця є привчання населення до сортування відходів для вторинної переробки.

22 квітня 1970 року американський сенатор Гейлор Нелсон уперше офіційно проголосив День Землі. Він намагався привернути увагу до проблем питної води, очищення річок, забруднення навколишнього середовища. З 1990 року День Землі перетворився на світову подію, а сьогодні більш як 140 країн світу беруть участь у його святкуванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Питаннями дослідження відходів виробництва займалася значна кількість науковців та спеціалістів виробників, як на теренах України, так і за кордоном. Даним питанням цікавились не тільки вчені економісти, але й науковці технічного та економічного спрямування, які безпосередньо і розробляють технології виробничих процесів та нові зразки продукції, серед яких С.З. Берлінг, С.С. Беляєва, М.О. Максименцева, Н.Л. Недодаєва, О.В. Харламова, С.Г. Шунтова та інші.

Мета даної статті полягає у визначенні найважливіших проблемних питань, пов'язані з відходами, що склалися як в Україні, так і за її межами.

Виклад основного матеріалу: В умовах переходу до інноваційної економіки та економіки знань активізується роль науково-технологічного розвитку та оптимізації виробництва шляхом підвищення якості продукції та зниження рівня відходів, що є основою вдосконалення соціально-економічних систем.

Проблему відходів у виробництві не можна зрозуміти та вирішити без подолання певних ресурсно-економічних, екологічних, соціально-економічних конфліктів. Зважаючи на виникнення конфліктів, існує потреба щодо проведення досліджень, наукових пошуків оптимальних рішень як в технологічних, економічних напрямках, так і у соціально-управлінській сфері, з урахуванням всіх аспектів функціонування системи життєдіяльності людства, а також запровадження інноваційних систем управління якістю [19] (табл. 1).

Таблиця 1. *Проблемні питання, пов'язані з управлінням відходами виробництва, висвітлені в наукових працях*

Автор	Рік	Група проблемних питань					
		Державне управління поводження з відходами	Організаційно-економічний механізм поводження з відходами	Стимулювання підприємств у сфері поводження з відходами	Облік та контроль відходів як підвид запасів	Інвестиційне забезпечення управління відходами	Правове регулювання та забезпечення обліку відходів
1	2	3	4	5	6	7	8
Берлінг С.З. [2]	2004	+	-	-	-	-	-
Беляєва С.С. [19]	2003	+	+	-	-	-	-
Ігнатенко О.П. [4]	2004	+	+	-	-	-	-

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8
Калашник С.Д. [7]	2002	+	+	-	-	-	-
Карагодов І.А. [13]	2000	+	+	-	-	-	-
Максіменцева Н.О. [16]	2006	-	-	-	-	-	+
Марван І.С. [5]	2001	-	-	+	-	-	-
Михалевич С.Г. [12]	2009	-	-	-	+	-	-
Недодасва Н.Л. [3]	2007	+	+	+	-	-	-
Руденко О.В. [11]	2009	-	-	-	+	-	-
Харламова О.В. [6]	2000	+	+	-	-	-	-
Хижнякова Н.О. [10]	2005	-	-	-	-	+	-
Шунтова С.Г. [14]	2006	+	+	-	-	-	-
Юрескул В.О. [17]	2008	-	-	-	-	-	+

*прізвища авторів наведені мовою оригіналу

Дані табл. 1 вказують на існування певних груп проблемних питань. Дослідимо кожну з них та шляхи їх вирішення:

1) Розглянувши ситуацію, що склалася в Україні у сфері *поводження з відходами*, Рада національної безпеки і оборони України відзначає наявність у ній низки проблем та негативних тенденцій: не забезпечуються повне збирання, максимально можлива утилізація, своєчасне знешкодження та видалення відходів, унаслідок чого прогресує їх накопичення, не впроваджуються екологічно безпечні методи та засоби поводження з відходами, через що підвищується небезпечність відходів, зростають техногенні та екологічні ризики. Недостатньо впроваджуються маловідходні технології, повільними темпами створюється інфраструктура у сфері поводження з відходами, перш за все небезпечними, їх утилізації. Неналежними темпами вдосконалюється законодавство у сфері поводження з відходами, не забезпечується поетапна розбудова системи державного регулювання у цій сфері. Регулювання органами виконавчої влади діяльності у сфері поводження з відходами, впровадження системи заходів, пов'язаних з організаційно-економічним стимулюванням ресурсозбереження, здійснюється непослідовно, результати виконання прийнятих рішень свідчать про неефективність заходів, передбачених такими рішеннями [18].

Для вирішення даних проблем, Президент України Віктор Янукович підписав доручення від 30 травня 2011 року "Щодо підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері поводження з відходами", згідно якого:

- необхідно вирішити питання щодо знешкодження високотоксичних відходів, які зберігаються на території державного науково-виробничого підприємства "Захід" (м. Київ);

- забезпечити вирішення питання щодо знешкодження високотоксичних відходів, які зберігаються на території державного підприємства "Горлівський хімічний завод" (м. Горлівка, Донецька область);

- забезпечити розроблення та функціонування інформаційно-аналітичної системи комплексного державного управління у сфері поводження з відходами;

- забезпечити підготовку та затвердження в установленому порядку комплексу заходів, спрямованих на створення інфраструктури із заготівлі та утилізації непридатних для використання транспортних засобів; збирання, видалення, знешкодження та утилізації відпрацьованих мастил (олив); збирання та утилізації електричного та електронного обладнання; поводження з медичними відходами тощо.

2) Стимулювання підприємств у сфері поводження з відходами дає можливість здійснити ряд пріоритетних заходів та методів щодо покращання екологічної ситуації як на мікро, так і на макрорівні. До таких заходів можна віднести ті, що сприяють розвитку природоохоронної діяльності на підприємстві в напрямку використання ресурсозберігаючих і маловідходних технологій і прийомів роботи, а також вторинне використання твердих відходів, що утворилися, в технологічних і господарських процесах даного об'єкту; підвищують економічну зацікавленість підприємців середнього та малого бізнесу в поширенні виробництва природоохоронного обладнання, направлено на переробку твердих відходів, що утворюються і вже накопичених, в нову готову продукцію з витягом з них цінних елементів; дозволяють розвивати внутрішній ринок екотехніки, і, нарешті, методи, що сприяють ввезенню екотехніки з-за кордону [19].

– такими авторами як С.Г. Михалевич [12] та О.В. Руденко[11] рекомендовано здійснювати поділ відходів на балансові та позабалансові запаси. Облік на позабалансовому рахунку має вестися в кількісно-сумовому виразі за оцінкою, прийнятою в основному виробництві з оформленням відповідного облікового документа. Позабалансове спостереження за відходами виробництва відповідає вимогам природоохоронного законодавства та має юридичне значення (відповідальність за умови зберігання відходів, контроль за законністю дій з відходами).

Також виділено, що облік відходів необхідно здійснювати на таких рахунках як 201.10 “Відходи збагачення” та рахунок 026 “Відходи збагачення подальшого використання”. Це в свою чергу дасть можливість вирішити ті проблемні завдання, які виникають із обліку витрат на виробництво.

Проте, на нашу думку, доповнення такими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку, активів та зобов'язань, не є повністю доцільним. Оскільки кожне підприємство є унікальним в своїй діяльності. Тобто, процес виробництва підприємств, установ, організацій в різних сферах господарювання є різним за своїм характером та змістом. Тому, кожен суб'єкт господарювання розробляє дані рахунки відповідно до облікової політики, що є внутрішньофірмовим стандартом обліку та звітності, та використовує їх в своїй діяльності в залежності від різновидів виробництва.

3) Не менш важливим є питання *інвестиційного забезпечення управління відходами*. Чому? Пояснимо таким чином:

Україна є державою, яка не досить раціонально використовує свої економічні та природні ресурси; є державою, яка не слідкує за станом навколишнього середовища та не здійснює заходи щодо покращення екологічної ситуації в країні.

Це пояснюється таким чином:

– виробничий процес вітчизняних підприємства має низький рівень переробки через недостатність засобів для його оновлення;

– розвинуті країни розміщують екологічно шкідливі виробництва в країнах, що розвиваються, у зв'язку з тим, що вони потребують значних витрат грошових коштів і суттєво знижують рентабельність, а, отже, і конкурентоспроможність продукції [9, с. 48].

Тому, для підвищення конкурентоспроможності та екологічного стану зокрема є необхідність залучати економічні ресурси (інвестиції).

Чому саме інвестиції? Перш за все, інвестиції – є засобом здійснювати управління. Чим більше інвестицій залучаються від зовнішніх та внутрішніх інвесторів, тим більша можливість впроваджувати в економічне життя проекти з екологічної безпеки держави.

На сьогодні, досліджуючи та аналізуючи ту ситуацію, що склалася на макро та мікрорівні є негативною. Оскільки щорічне утворення відходів складає близько 750 млн. тон (в тому числі 60–70 млн. тон токсичних), обсяги їх накопичення понад 35 млрд. тон (в тому числі 1,6 млрд. тон токсичних) при цьому показники навантаження на одиницю території складають 40-50 тис. т / км², а кількість утворення відходів на одну особу у великих містах досягає 330–380 кілограмів на рік. При цьому збільшується частка відходів, які не піддаються швидкому розкладу і потребують значних додаткових площ для зберігання [20, с. 1].

Негативною є також, те що багато хто із суб'єктів господарювання не сплачують екологічний податок, не здійснюють раціональне їх оброблення (перероблення), утилізацію чи захоронення. А це впливає й на здоров'я суспільства й стан самого підприємства.

Таким чином, для того щоб здійснити технологічні зміни управління відходами та забезпечити розвиток технологій та комунікацій, необхідно, щоб інвестиції забезпечували удосконалення усіх видів виробництва, що мають справу з відходами.

4) Щодо *нормативного регулювання*, то до найбільш важливих на даному етапі проблемних питань відноситься наступні:

– успадована структура економіки з переважаючою часткою ресурсо- та енергоємних галузей, негативний вплив якої був посилений переходом до ринкових умов;

– зношеність основних фондів промислової і транспортної інфраструктури;

– існуюча система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, регулювання використання природних ресурсів, відсутність чіткого розмежування природоохоронних та господарських функцій;

– недостатня сформованість інститутів громадянського суспільства;

– недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку;

– недотримання природоохоронного законодавства [8];

– застаріла та недосконала технологія виробництва;

– відсутність ефективної ситуації щодо збирання та знищення накопичених відходів;

– низька екологічна свідомість суспільства, підприємств та держави;

– незадовільне фінансове забезпечення з боку вітчизняних та зарубіжних держав;

На нашу думку, нормативно-правове забезпечення в сфері відходів в Україні є досить чітким та регламентованим. Оскільки існує багато законодавчих актів, що регулюють різні сфери поводження з відходами, до яких можна віднести Закон України “Про відходи”, “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення”, “Про поводження з радіоактивними відходами”, “Про металобрухт”, Кодекс України про надра та інші.

Також, управління відходами регулюється й Директивами ЄС.

Згідно ст. 1 Директиви Європейського Парламенту та Ради № 2006/12/ЄС є необхідним:

– забезпечення збереження природи та ресурсів, необхідність мінімізації, а де можливо, уникнення утворення відходів (принцип запобігання утворенню).

– забезпечення зменшення впливу відходів на здоров'я людини та навколишнє середовище, зокрема зменшення обсягів небезпечних речовин у відходах.

– забезпечення оплати виробниками відходів та забруднювачами навколишнього середовища повного обсягу витрат, спричинених їхніми діями, використовуючи принцип “забруднювач платить” та принцип відповідальності виробника.

– забезпечення адекватної інфраструктури створенням комплексної мережі об'єктів видалення, яка ґрунтується на принципах наближеності та самодостатності.

Щодо Державних стандартів в Україні (ДСТУ), то вони стосуються лише однієї властивості відходів – токсичності і містять недостатньо даних для ідентифікації ряду відходів.

В Російській Федерації використовуються “Санитарные правила по определению класса опасности токсичных отходов” (СП 2.1.7.1386-03), за якими передбачається використання розрахункового та/чи експериментального методів. Перший з них засновано на використанні 23 токсикологічних, санітарно-гігієнічних та фізико-хімічних показників. В експериментальному методі передбачається використання як розширеної, так і скороченої схеми оцінки.

В зарубіжній практиці до відходів пред'являються надзвичайні вимоги. Під контроль беруться всі об'єкти утворення та транспортування таких відходів. Кожен виробник повинен отримати ідентифікаційний номер. Строк зберігання відходів у суб'єкта-утворювача (на території підприємств) не повинен перевищувати 28 днів (у Великій Британії) чи 90 днів (у США). В іншому випадку передбачається спеціальний дозвіл. Будь-які виключення з цього порядку за показником того чи іншого мінімального обсягу утворення відходу як правило відсутні.

Система управління поводження з відходами в Україні представлена на рис 1.

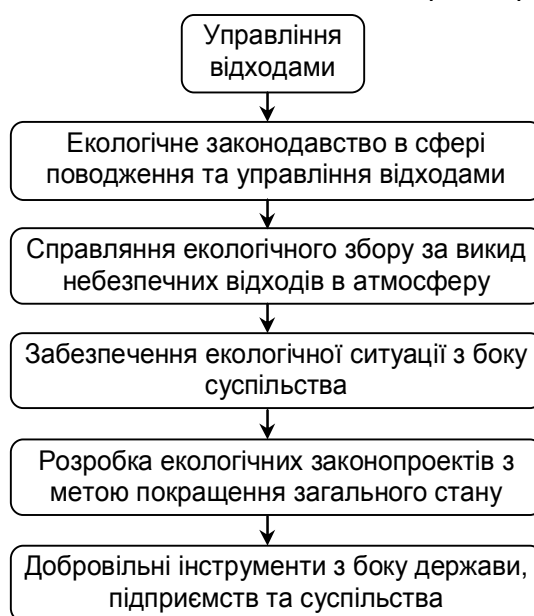

Рис. 1. Інструменти системи управління відходами в Україні

Екологічне законодавство висуває ряд вимог щодо поводження з відходами для підприємств, які є чіткими та стандартизованими. Справляння екологічного збору за викид небезпечних відходів в атмосферу повинен бути обов'язковим для всіх суб'єктів підприємницької діяльності. Оскільки це дасть можливість певним

чином фінансувати заходи щодо покращення стану навколишнього природного середовища. Добровільні інструменти та розробка екопроектів з метою покращення загального стану дають можливість слідкувати за сферою поводження з відходами (утилізація, захоронення, переробка, утворення, обробка, транспортування тощо).

Забезпечення екологічної ситуації з боку суспільства є одним із важливих ланок управління відходами. Людство створює самостійно умови існування та виживання на Планеті, самостійно створює різні підприємства, які в свою чергу загрожують стану здоров'я та екологічно чистій державі. Тому необхідно стимулювати підприємницьку діяльність, спрямовану на нарощування темпів утилізації відходів та зменшення обсягів їх утворення та створити організаційно-економічні засади щодо використання окремих видів відходів.

Висновки та перспективи подальших досліджень:

Аналізуючи ситуацію, що склалася на сьогодні в сфері поводження, управління та регулювання з відходами, можна зробити наступні висновки:

1) Управління відходами є найбільш важливим аспектом всього механізму їх утворення. Оскільки від правильності поставленої мети управління залежить процес виробництва, фінансування екологічних проектів з метою покращення екологічної ситуації в країні, рівень розвитку виробництва, конкурентоспроможність та конкурентоздатність підприємства й держави в цілому. Управління повинне сприяти правильній переробці, транспортуванню чи захороненню відходів.

2) Важливим є розроблення чіткої системи управління відходами в Україні, або запозичити зарубіжний досвід. Оскільки політика у сфері поводження з небезпечними відходами переважно регулюється на національному рівні, однак у деяких країнах ці повноваження делеговані регіональній або місцевій владі. Національне законодавство може забезпечувати докладніші інструкції та діяльність на регіональному чи місцевому рівнях, такі як інспектування і контроль. Саме це дасть можливість державі здійснювати чітку систему управління над підприємствами та слідкувати за станом її екологічної безпеки зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Беляєва Світлана Станіславівна.* Удосконалення організаційно-економічного механізму у сфері поводження з промисловими відходами (на прикладі Черкаської області): дисертація канд. екон. наук: 08.08.01 [Електронний ресурс] / НАН України; Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень. – О., 2003. – 21 с.

2. Державне управління поводженням з твердими відходами: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.03 [Електронний ресурс] / Р.З. Берлінг; Нац. ун-т "Львів. політехніка". – Л., 2004. –20 с.

3. Еколого-економічна стратегія розвитку вугільної промисловості: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.06 [Електронний ресурс] / Н.Л. Недодаєва; Нац. гірн. ун-т. – Д., 2007. – 33 с.

4. Економіко-екологічні аспекти поводження з твердими побутовими відходами в Україні: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.08.01 [Електронний ресурс] / О.П. Ігнатенко; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2004. – 19 с.

5. Економічне стимулювання підприємств у поводженні з твердими відходами (на прикладі Сирійської Арабської Республіки): Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.08.01 [Електронний ресурс] / Марван Ісмаїл Слика; НАН України. Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – О., 2001. – 19 с.

6. Економічні основи використання матеріальних ресурсів (на прикладі підприємств водопровідного господарства): Автореф. дис. канд. екон. наук:

08.10.01 [Електронний ресурс] / О.В. Харламова; Харк. держ. акад. міськ. госп-ва. – Х., 2000. – 18 с.

7. Економічні основи формування торгових механізмів екологічного захисту: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.08.01 [Електронний ресурс] / С.Д. Калашник; Сум. держ. ун-т. – Суми, 2002. – 21 с.

8. Закон України “Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року” [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2818-17&fpage=1&text=%E2%B3%E4%F5%EE%E4&x=0&y=0>

9. Замула І.В. Облік виробничих відходів як фактор забезпечення раціонального природокористування / І.В.Замула // Вісник ЖДТУ. – № 1(47). – с. 48-50

10. Інвестиційне забезпечення реформування систем поводження з твердими побутовими відходами: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.08.01 [Електронний ресурс] / Н.О. Хижнякова; Нац. лісотехн. ун-т України. – Л., 2005. – 19 с.

11. Облік і аудит відходів виробництва та операцій з ними на гірничо-збагачувальних комбінатах: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 [Електронний ресурс] / О.В. Руденко; Київ. Нац. Держ. Ун-т ім. Вадима Гетьмана. – 2009. – 24 с.

12. Облік і внутрішньогосподарський контроль виробничих запасів: теорія і практика: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 [Електронний ресурс] / С.Г. Михалевич; Держ. Акад. Стат., обліку та аудиту. – 2003. – 22 с.

13. Організаційно-економічний механізм управління природокористуванням та його удосконалення на рівні регіону (на прикладі Донецької області): Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.10.01 [Електронний ресурс] / І.А. Карагодов; НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк, 2000. – 24 с.

14. Організаційно-економічний механізм управління твердими відходами виробництва та споживання продовольчої продукції: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.08.01 [Електронний ресурс] / С.Г. Шунтова; НАН України. Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – О., 2006. – 19 с.

15. Побутові відходи та їх вплив на людину [Електронний ресурс] / Екологічний проект // Режим доступу: <http://www.slideshare.net/kilina/ss-5745100>.

16. Правове забезпечення поводження з небезпечними відходами: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.06 [Електронний ресурс] / Н.О. Максименцева; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2006. – 19 с.

17. Правове регулювання поводження з побутовими відходами в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.06 [Електронний ресурс] / В.О. Юрескул; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2008. – 19 с.

18. Рішення Ради національної безпеки та і оборони України “Про державне регулювання у сфері поводження з відходами” № 31/2010 від 15.01.2010 р.

19. Удосконалення організаційно-економічного механізму у сфері поводження з промисловими відходами (на прикладі Черкаської області): Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.08.01 [Електронний ресурс] / С.С. Беляєва; НАН України. Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – О., 2003. – 21 с.

20. Шевченко О. Шановний читачу / О. Шевченко // Управління відходами в Україні. – 2011. – № 2. – с. 1-4